

שירים משלי למשפחה ותרגומי שירים למקהלות

שיר הקוצרים, שבחרתי לפתוח בו לקט מצומצם זה של שירים, מכתבים ותרגומי שירים מולחנים, כולם במשקל ובחרוזים, חובר בגן־שמואל בסוף שנות הארבעים. על נסיבות לידתו המיוחדות כבר סיפרתי בגוף האוטוביוגרפיה. אוסיף רק, כי במבט לאחור מילותיו נראות לי היום קצת בנאליות ופאתטיות, ופגמיו נראים מרובים בעיני. אך יש לדעת, שסגנון כזה היה שגור למדי באותם ימים, של ערב קום המדינה, בכל תחומי החיים. קציר תבואה בקיבוץ של היישוב העברי המתחדש בארץ־ישראל איננו סתם אסיפת יבול, שמוכרים אותו לטחנת קמח תמורת כך וכך לירות. זוהי מלאכת קודש, וכל קילו נוסף של גרעיני חיטה הנאספים מן השדה הוא עוד נדבך בבניין הארץ והסוציאליזם. ואם כך הקציר עצמו, קל וחומר שיר שנכתב עליו...

שיר הקוצרים

לחן: דניאל פקטורי

עֹרֶה שָׁחַר וְהַפְצִיעַ,	שִׁירוֹ שִׁיר טוֹמְנֵי הַזֶּרַע,
אוֹרֵי שֶׁמֶשׁ בְּמָרוֹם,	גִּילּוֹ גִּיל קוֹצְרֵי הָבֶר,
בְּשָׂדוֹת שְׂבֵלַת לָנוּ	כִּי כֶסֶה דָגָן בְּשֶׁפֶעַ
מְחַכֶּה הַיּוֹם.	פָּנֵי שְׂפֵלָה וְהָר.
וּבְעוֹד חֲמָה יוֹקֶדֶת	וְעֵתָה קָמָה הַבְּשִׁילָה,
עַל רְאשֵׁינוּ וְתֹצֵרֵב	מְרַחְבֵי שְׂדוֹת תְּזוּהִיב,
נִלְקֹט בְּשִׁיר וְרֶנָּן	כִּי בְּרוּכָה גֶשֶׁם חֶרֶף
אֶלְמוֹת לָרֵב.	וְחִמַּת אָבִיב.

פזמון: הִנֵּה נִצָּא נִקְצָרָה,
הַמָּגֵל גָּנִיף בָּאוֹן,
עַת שְׂבָלִים תִּכְרַעְנָה
חוּל נְחוּלָה וְנָרָן.

להלן שני שירי יום־הולדת לקרובים־קרובים, במיטב המסורת היקית. במקרה הפרטי שלי זוהי גם מסורת משפחתית ארוכת ימים: אבי היה מרבה לחבר שירים לעת מצוא, ואם שניים מארבעת ילד יצאו מקופחים כביכול, הרי אומר להצדקתי, כי להדס בהיותה ילדה קטנה הרביתי לחבר פזמונים קצרים, כל אימת שאילנה ואני יצאנו בערב. המוטיב העיקר שלהם היה זה: כאשר את מתעוררת למחרת בבוקר, שבי בשקט ואל תעירי את הורייך... שמרנו פתקים אלה, אך למרבה הצער הם אבדו. ואשר לעידו, הרי הוא נולד כאשר נטשוני המוזות ויבש מעיין שירי, ואתו הסליחה.

יום הַלֵּדָת לְהֵלֶל

וְהוּן הַשִּׁיבוּ: "בּוֹא לַצֵּל".	בְּמִלֵּאת לָהּ עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ
אֶךְ לֹא אִישׁ כְּהֵלֶל מָגֵן	קָבַל בְּרָכָה מִלֵּב רוּגֵשׁ
יִפֹּל בְּרִשְׁתָּ שֶׁל בְּנוֹת־חַן.	שֶׁל אִם חוֹרָגָת, אָב, אֲחִים
"אֲנִי חוֹשֵׁשׁ מִפְּנֵי מִמָּזָר	וְשֶׁל אָחוֹת חוֹמַת עֵינַיִם,
בְּצַבֵּעַ חוֹם, רַק זֶה חֶסֶד" –	מִעֲבָבִים שֶׁל יְבֹשָׁה,
אָמַר בְּצֹעַר וּמְהֵרָה	דּוֹרְכֵי עַל אֲדָמָה קִשָּׁה,
אֶל חוּף הַיָּם לְהִתְבַּדֵּד.	לְסַפְּנָנוּ הָאֲמִיץ
טִפֵּס עַל דֶּקֶל קוֹקוֹס אֵט,	אֲשֶׁר אֶת סְפִינּוֹתָיו הִרִיץ
קִטֹּף פְּרוֹת מִלֵּא הַיָּד,	עַל פְּנֵי גִלִּים שֶׁל יָם סוּעָר
שָׁתָה חֶלְבָם, נָגַס לְשֹׁדֵם	וְלֹא נָסוּג וְלֹא וְתָר,
(וְזֹאת מִפְּנֵי שֶׁבִשְׁר־אָדָם	וְלִצְבִּים בְּגִלְפָּגוֹס
הוֹצֵא מִזְמָן מִן הַתְּפִרִּיט	לְחֹשׁ: "שָׁלוֹם לָכֶם, אֲמִיגוֹס",
שֶׁל טוֹנָגָה, פִּיג'י וְטֵהִיט).	וְאַחֲר־כֵּן כִּבֵּשׁ לְבֹן
לְבִסּוֹף נִכְנָס לְתוֹךְ לְגוֹנָה	שֶׁל בְּנוֹת טֵהִיט, "אֶהֱלֵאן"
וּפָתַע נֶעְצָר: רָאוּ נָא,	אָמַר לָהֶן, "מִי־שְׂרָאֵל",

בְּמֵלֶאכֶּת תִּבֵּל אֵין עוֹד כְּמוֹנִי!
הֲרִיעוּ לוֹ אֲנָשֵׁי הַיִּכְכָּה
וְגַם כִּבְדוֹ אוֹתוֹ בְּשִׁכְכָּה
וְהִזְמִינוּהוּ לַמָּסַע –
וְכֵן אֲמָנָם הִלֵּל עָשָׂה.
הַפְּלִיג אֶתָּם בְּלֵב שְׂמִיחַ,
בְּשֵׁל לָהֶם דָּגִים עִם רֵיחַ,
וְלֹא רָגַע וְלֹא שָׁקַט
עַד שֶׁבְּאוֹקֶלֶנד הוּא נָחַת.
כָּאן סְפוּרֵנוּ תָם, וְסוֹף,
וְלֵהֱלֵל – בְּרָכוֹת לְרֹב
וּנְאֻחַל לוֹ רַק טוֹבוֹת,
שְׁלוֹם, שְׁלוֹם, לְהִתְרָאוֹת.

הָרִי כָּאן יִכְטָה נְהַדְרֵת,
אוֹלֵי לַמְּדִינָה אַחֲרֵת
תִּשָּׂא אוֹתִי זֹו הַסְפִּינָה.
וּכְבֹּר נִגְשׁ, וּכְבֹּר פָּנָה:
"הוּי, סְפָנִים, לָאן, לָאן?"
"נִיו־זֵילֶנְד" – "יִפִּי, מַצִּיּוֹ!"
הָרִי לָכֶם יִמְאִי וְתִיק
אֲשֶׁר בְּאַנִּיּוֹת הַפְּלִיג
לְהוֹלֶנְד, פִּנְמָה, גֶּרְמָנִיָּה,
אוֹסְטְרִיָּיָה, בֶּלְגִּיָּה וּבְרִיטַנְיָה.
בְּבִרְנֻקָּה קֶצֶת יִשְׁבְּתִי
וּבְסִנְקֻט פְּאוּלִי קֶצֶת שְׁכַבְתִּי,
וּבְקֶצֶר: מִמָּחָה לְאֵנִי

1980

יום הַלֵּדָת לַאֲבִנָּר

אִמָּא אָמְרָה: לַאֲבִנָּר יוֹם־הַלֵּדָת,
 אַז צָרִיךְ לָתֵת מִתְּנָה לַיֶּלֶד.
 אָמַרְתִּי אָנִי: זֶה יֵלֵד? זֶה נֶעַר!
 גָּדוֹל וְחָזָק כָּמוֹ הָעֵץ בַּיַּעַר,
 שְׂבַפְפוּאָה סָעֵד עִם קְנִיבָלִים,
 אֵה אָמַר: בְּשׁוֹר אָדָם לֹא בָא לִי.
 שְׂבַפְיָג', מִמֶּשׁ הוֹקוּס־פּוֹקוּס,
 עַל רֹאשׁוֹ הִתְנַפֵּץ לוֹ אָגוּז שֶׁל קוֹקוּס,
 שְׂבָצֵר עֲנָבִים וְקִטָּף תְּפוּחִים
 וְחָצָה בִּיכְטָה מִי יָם מְלוּחִים.
 עַד נִיו־זִילְנָד הִגִּיעַ וְהַפְּלִיג בַּמַּצָּר,
 אֶל הָאִי הַדְּרוֹמִי, אֵה שָׁם נַעֲצָר,
 כִּי בְרָדִיו שָׁמַע עַל מְלַחְמַת מִפְּרָץ.
 אַז הֶחְלִיט חִישׁ־מֶהֱרָ לַעֲשׂוֹת מֵאֲמָץ
 וְלַחְזֹר אֶל הַבַּיִת, לְהוֹרִיו וְאֶחָיו,
 כִּי לֵב חָם לוֹ לַנֶּעַר, רַחוּם וְרַחֲב.

וּאִמָּא אָמְרָה: לְאַבְנֵר יוֹם־הַלֵּדָת,
אֲזִי צָרִיךְ לְתֵת מַתָּנָה לְיֶלֶד
אוֹ לַנֶּעֶר, לֹא חָשׁוּב, אֲבָל כִּדְאִי
לְצַרֵּף אֵיזָה פֶּתֶק נְחֻמָּד לְשִׁי
וְרָצוּי שִׁיְהִיָּה בְּשִׁפְת חֲרוּזִים,
כִּדִּי שִׁיְהִיָּה לוֹ חֲמִים וְנָעִים.
אֲזִי שְׁאַלְתִּי אוֹתָהּ: וּמָה הַדּוֹרוֹן?
וְהַשִּׁיבָהּ: זֶה סֶנְפְּלִינֵג, אֲרָנוֹן.
אֲזִי כָּתַבְנָא, אִישִׁי, בְּעֵטָה הֶחָרוּץ!
וְאֲנִי: מִצְטָעֵר, אִיזוֹ לְסֶנְפְּלִינֵג חָרוּז.

1991

שירי שוברט לקול ולפסנתר

להלן לקט קצר מכמה עשרות תרגומים של מלים לשירי שוברט. מקצתם תרגמתי לרגל ערב מוסיקלי שיזמתי וערכתי בגן שמואל בינואר 1947, במלאת 150 שנה להיוולדו של המלחין האהוב עלי כל כך.

קצר רות

(מתוך הטוחנת היפה לוויילהלם מילר)

1. לַחֲרֹת אֶרְצָה בְּגִזַּע כָּל אֵילָן,
לַחֲקֹק בְּכָל חִלּוֹק נָהָר קָטָן,
הַטְּמוּ זֶרְעֵי פְּרָחִים בְּעֲרוּגוֹת,
לְמַעַן יִגְלוּ לָהּ אוֹת בְּאוֹת,
לְרֹשִׁים בְּכֶתֶב רוֹטֵט עַל גֵּב כָּל פֶּתָק:
לָהּ הוּא לְבִי, וְכֵן יִהְיֶה עַד נֶצַח.

2. צִפּוֹר אָמַרְתִּי אֶל בֵּיתִי קָרֵב,
עַד מְלוֹתֵי תִדְעַ בֶּטָא הֵיטֵב,
וְהִיא בְּצִלֵּל קוֹלִי תִשִּׁיר, תִּרְוֶן,
תִּבְיַע לַחַט לְבָבִי בְּאוֹן,
אֶל חִלּוֹנָה תַעֲוֹף וְשֵׁם תִּשְׁמִיעַ:
לָהּ הוּא לְבִי...

3. רוּחוֹת הַשַּׁחַר לוֹ נִשְׂאוּ דְּבָרִי,
הַמִּית לְבִי לוֹ פֶּעֶמָה בְּגִיָּא!
לוֹ צִיץ כָּל פֶּרֶחַ לְבַשְׁרָהּ הָאִיר
וּמִכָּל עֶבֶר לָהּ רִיחוֹ הַזְּכִיר!
מִי נָחַל הִתְנִיעֵנו רַק רַחֲמִים?
לָהּ הוּא לְבִי...

4. דְּמִיתִי כִּי עֵינִי לְחֹשׁוֹ הַסּוּד,
כִּי סִמָּק לְחַיֵּי דְבַר גְּלוּיּוֹת,
כִּי לֹה דּוֹמָם הִבִּיעַ אֶלֶם פִּי,
וְכִי בְּקוֹל בְּטָאָה נִשְׁמַת אִפִּי.
אֵהּ הִיא אֵינָה מְשַׁנַּחַת בְּכָל אֵלֶּה.
לֹה הוּא לְבִי...

הַתְּרָזָה

(מתוך מסע החורף לווילהלם מילר)

אֶשֶׁת בְּדִיו בְּרוּחַ
בָּאֵלוּ לִי לְחֶשֶׁה:
קָרַב נָא הָלֶם, הוּא רָע,
כָּאֵן נוּחַ, הַנִּפְשָׁה!

אֶל מוֹל פְּנֵי הַצְּלִיפּוֹ
בְּעִז רֹחוֹת הַכְּפֹר.
הַשְּׁלֶה הַכּוֹבֵעַ אֶרְצָה,
אֶךְ לֹא אֲבִיט אַחֲוֹר.

עֲתָה לִגְדֹד הִרְחַקְתִּי,
אֶךְ עוֹד אֶשְׁמַע אִשָּׁה:
קָרַב נָא הָלוֹם, הוּא רָע,
כָּאֵן נוּחַ הַנִּפְשָׁה!

בְּפֶאת הַכְּפֹר, בְּשֹׁעַר
נֶאֱבַת לָהּ תִּרְזָה.
בְּצֶל הָעֵץ לֹא פָעַם
לְבִי תָלוּם תִּזָּה.

בְּקִלְפָתָהּ חֲרַתִּי
הַגּוֹת לֵב יְקָרָה,
בְּשָׁעוֹת חֲדָוָה גַּם צִעַר
נִפְשִׁי בָּהּ נִקְשָׁרָה.

וְשׁוֹב דְּרָכֵי עוֹבְרֹת
לִיד הָעֵץ הַיּוֹם.
בְּדָמֵי חֲשֶׁכֶת הַלֵּילָה
עֵינַיִם אֶעֱצֵם.

הַמִּנְגֵּן

(מתוך מסע החורף לווילהלם מילר)

שֵׁם עַל אִם הַדֶּרֶךְ מִנְגֵּן עוֹמֵד,
תִּבְּתוּ יָסֵב בְּגוֹף מְקַר רוֹעֵד.
עַל הַקָּרַח הוּא יָנוּעַ כְּחוֹלָה,
צִלְחָתוֹ הָעֲלוּבָה לֹא תִתְמָלֵא.

אִישׁ לֹא יִתְבּוֹנֵן בּוֹ, לֹא יִפְּנֶה עֵינָיו,
וּכְלָבִים נוֹבְחִים בְּפָנָיו הָאִישׁ הַשָּׁב.
אֶךְ יִמְשִׁיךְ הַמִּנְגֵּן שִׁירוֹ עַד תָּם,
תִּבְּתוּ תִּסָּב בְּלִי הֶרֶף, לֹא תִדָּם.

הוּא, זָקֵן חֲלָכָה, הָאֵנֶדֶד עֹמֵד?
הִתְאַבָּה נֶגֶן שִׁירִי עַל תִּבְּתָהּ?

לונדוֹנְדֵרִי

(שיר-עם אירי עתיק)

חברה שלי, מנצחת מקהלה באחד הקיבוצים, באה אלי יום אחד לגן-שמואל וביקשה ממני לתרגם שיר עם אירי זה זה, המוכר גם בשם "Oh, Danny Boy", בשביל מקהלתה. כבר היכרתי שיר זה, אבל רק במעומעם, ואילו עתה נתוודעתי אליו ממש. היתה זו אהבה משמיעה ראשונה. גם היום הוא בעיני היפה בשירי העם שאני מכיר.

הֵה, מִי יִתְגַּנֵּי כְּפָרִיחַת תְּפֹוחַ,
שְׁנַעְתָּקָה מַעַל בְּדֵי הָעֵץ,
וְעַד עוֹלָם עַל צָחוֹר חֲזָה לְנוֹחַ,
עַל צָחוֹר חֲזָה לְנוֹחַ עַד אֵין קֵץ.
אוּ לוֹ אֶהְיָה כְּפָרִי עָרֵב לְטַעַם,
אֶצְפֶּה עַדִּי יָדָה אוֹתִי תִקְטֹף,
וְשׁוֹב חֲמָה כְּאֵז בֶּן גִּם הַפֶּעַם,
קִרְנִיהָ הַמְלַטְפוֹת תִּשְׁלַח בְּחוּף.

הֵה, מִי יִתְגַּנֵּי פָּרַח עָלֵי דָרָה,
נִצָּה רֶכֶה נִפְקַחַת בְּעֵלָוָה.
מוֹל תִּמָּר גִּזְרִתָּהּ אֶכְרַע אֶז בָּרָה,
עַת חֲרֹשׁ תַּחֲמָקִי בְּגֶאָוָה.
אוּ לוֹ אֶהְיָה כְּמַרְגְּנִית נְרַמָּסֶת,
אֶגְדֹּל אֶצִּיץ בְּמִשְׁעוּלֵי הַכֶּר,
וְכֹף רִגְלָהּ, זָכָה צָחוֹרָה כְּכֶסֶף,
תִּשְׁחַק אוֹתִי עַד אֶפֶר וְעָפֵר.

טוי את הצמר

מוסיקה: רובר מארסי

אבירים, אזורו נא אמן,
שריונכם הדקו היטב,
אחזו בעז הרמח,
להדף את האויב.
אף לעת בואו בסער
השמרו לנפשכם,
כי בחיק חומות ושער
לב אשה תרד לכם.

פזמון חוזר:

טוי את הצמר,
טוי הימים,
מר הוא הזמר,
שיר אבלים.
שחה מצער,
תבן בודדה,
נדה דומעת
אשה לדודה.

זה דורות סובב-הולך לו
שיר על מרלב-רו שמת,
לו היה אביר תלכה,
לא זכרו שום איש כעת.
אף בחלונה ער מדת
האשה, נושא רת קינה,
לעולם תהא סופדת,
גם בנקף מארה שנה.

בכפר רוקעות רגלים,
יעל שיר הטר-בדור,
עלמות מוחארת כפים,
יה העלם בטמבור.
בקמין אין אש בוערת,
דעכו הלהבות.
האשה בדה נרתרת,
בחיר לבה אי-בו עוד.

מכתב של אבא ערב מותו

לפני ימים אחדים גילתה אילנה באחת המגירות דף נייר בלה ומצהיב מזוקן - מכתב של אבי אל אמו אנה בבית הורים בהנובר שבגרמניה. הצעתי בתאריך: 15 באפריל 1936, תשעה ימים לפני מותו הפתאומי (וחמישה ימים אחרי יום הולדתי ה-12). התחלתי לקרוא - ופרצתי בבכי. כה רב היה הפער בין נימתו האופטימית של המכתב, בין התקווה שהובעה בו, ובין המוות בטרם עת. לצערנו בא הגילוי מאוחר מדי, כאשר הספר כבר היה בשלבים ראשונים של הדפסה, ולכן המכתב מובא לא במקומו הטבעי בלב הסיפור, אלא בסופו - בתרגום מגרמנית, עם השמטות והסברים בסוגריים מרובעים.

אמא יקרה!

זגלל ימי חג הפסח חגגנו רק אמאלו אג יום-ההולדת של ארנסט [10 באפריל]. הלא הכלים אלו ארצות נערים, שהתנהגו אלוהים, אלא שזגלל בירגון הקטנה [שניים לחצי אברים] היה הרעש חלק אמאי. [...] השיחה ביניהם התנהגה נעדרת רשטל מבהים.

ב"ר זלומנטל (עורך-דין, שאמור היה להיות שולט לאגד בחברה לחימון זנייה ששמואל אהקים אהקים [...]) עשה לא מחדר עם משפחה. נפגשנו וניגשנו לעבודה זמנא. היום שדין המסוננים (בהתאם החברה) יש מספר אנשים רציניים מאוד, אני זלמא שזקרוז נעים אסיכום משנים רבות, וזמאנה הניחה העם הקושי העיקרי הלא זכך, שכלולו אדורים מלוש אחריות גבולה מכדי אהקים עסק אשנינו מלוסס מכל החינות. [...] אם כך לאם כך, קשרנו קשרים מצוינים ונולד אסמולך על מליכום של גורמים חשובים.

[...] ראויה להערכה מיוחדת העבודה שהערכנו, ופה ובאי מסד אך אושר רב. אשר אי, החליקה חסרה אי מאוד. מדי פעם נערכים פה קונצרטים טובים, אזל אפי עשה אנתנו לא מוזיקים כסל על כך, אופעמים שזל ממשק אי אהניש איד הפסנגר. אמנם יש אנו מכרים שיש אהם פסנגר, אזל כיוון שלא ניגנו הרבה זמן, אני מושש שאקשה מאוד אכלור אגינגי הקובמה.

[...] גם קרוב משפחה של אולי [אמי], דג בלוגה מתנגססרז, וזני משפחה גרים קרוב מאוד אלינו. מבאן שאנתנו לא חסרים קשרי משפחה, שאמנם נפגשים מאוד לאחרינה על-ידי קורס הבישול של אולי. כהן קורס גלסני מאוד אופעמים היא אהרגה הבינה רק 11-2 דערז. לאחרינה הינה אה אופשה של שזל, זגלל החגים, והיא שמה כאילו הינה מלידה דריג-ספר.

מכל הולך רבאלל